

Lenin op het stichtingscongres van de Derde Internationale in maart 1919

BIJDRAGE

De Belgische socialistische pers en de terreur onder Lenin

Jos Van Dooren, master Oost-Europakunde

In dit artikel proberen wij het Ruslandbeeld te schetsen van de Belgische socialistische pers over de terreur onder Lenin. Meteen wordt ook de houding van de Belgische socialistische tegenover dit fenomeen belicht voor zover deze houding uit de kranten blijkt⁽¹⁾.

Vooraf in de nasleep van de val van de communistische regimes in 1989-1991 is het belangrijk enerzijds het beeld en de houding van de (Belgische) socialistische tegenover de terreur onder Lenin te bepalen en anderzijds dit beeld te bekijken tegen de achtergrond van het recente historische onderzoek dat, aan de hand van de nu toegankelijke archiefstukken, onder andere de verantwoordelijkheden van Lenin tracht vast te stellen.

Wij zullen ons in dit artikel beperken tot het beeld van de terreur in de socialistische dagbladpers vanaf november 1918 tot eind juni 1919. De drie belangrijkste socialistische kranten *Le Peuple*, *Volksgazet* en *Vooruit* werden daarbij nagekeken.

Laten wij vooral niet vergeten dat, ook vandaag nog, in linkse kringen aangevoerd wordt dat de terreur onder Lenin verdedigd kan worden als wettige zelfverdediging tegen de contrarevolutie: tegen de burgeroorlog en de interventie, met andere woorden, rode terreur tegenover witte terreur. Daarbij worden echter enkele mythes in stand gehouden: de rode terreur zou begonnen zijn als een antwoord op de aanslag tegen Lenin, de Tsjecha zou opgericht zijn als een soort contraterreur, de terreur zou hoofdzakelijk in de context van de burgeroorlog moeten begrepen worden...⁽²⁾

Daarom ook is vooral het beeld van de eerste naoorlogse maanden belangrijk.

Het eerste naoorlogse artikel over

Rusland

Het eerste naoorlogse artikel over Rusland in *Le Peuple* van 26 november 1918 zet de toon voor jaren.

"Les Bolcheviks ont usurpé le pouvoir. Depuis dix mois, ils sont en Russie, les maîtres de la situation"⁽³⁾

"Les Bolcheviks ont par la force des baïonnettes,

dispersé l'assemblée constituante, élu en vertu de la loi électorale la plus 'démocratique' du monde entier, le seul Parlement de l'histoire qui possédait (?) une énorme majorité socialiste: les quatre cinquièmes de tous les députés! De ces députés, hélas les uns ont été tués, les autres languissent en prison. Les bolcheviks ont commencé la 'persécution des socialistes', en les traitant de 'bourgeois', en faisant preuve d'une brutalité et d'une violence sans exemple.

Leur 'persécution des ouvriers' a atteint un tel degré que l'époque la plus sombre du tsarisme s'efface en comparaison.

'Ils ont étranglé la liberté de la presse': ils ont interdit tous les journaux non bolchevistes, ils ont fait arrêter leurs rédacteurs et leurs principaux collaborateurs; souvent même, ils les ont maltraités ou fusillés."

"Faut-il parler de la liberté de parole, de la liberté d'assemblée et de réunion? Toutes les associations professionnelles sont dissoutes.

Les groupes d'ouvriers et tous les partis politiques en dehors des Bolcheviks, cela va sans dire sont impitoyablement persécutés. Les ouvriers ont depuis longtemps oublié la liberté d'association, car l'arrestation et la condamnation à mort des ouvriers coupables de se grouper sont devenus en Russie des phénomènes habituels sous le 'gouvernement d'ouvriers'"

"Ils veulent pratiquer sans obstacle, sous le drapeau du socialisme, le régime de drapeau du socialisme, le régime de l'arbitraire, de la violence et de la terreur qui rend odieux à des milliers d'hommes le nom même du socialisme, libérateur des peuples."

"... depuis lors, la classe prolétairienne russe a supporté, de la part du 'gouvernement ouvrier' un traitement infiniment plus dur que ceux que n'importe quel gouvernement autocrate ou bourgeois de l'histoire n'infligea jamais à ses ouvriers. Le parti ouvrier, la social-démocratie sont jetés dans les oubliettes. Les meilleurs lutteurs du prolétariat subissent des sévices sans exemple; de continuelles arrestations, des tortures et des fusillades réduisent les rangs des prolétaires."

Als we het beeld van de terreur in dit eerste artikel samenvatten dan krijgen we de volgende visie: in Rusland hebben de bolsjewieken de macht gegrepen, de socialistische meerderheid en de grondwetgevende vergadering buitenspel gezet. Zij hebben met geweld

alle niet-bolsjewieke partijen verboden, niet-bolsjewieke groepen, partijen en kranten monddood gemaakt, het recht op vrije meningsuiting, vereniging en vergadering van de arbeiders, het proletariaat geschonden, socialistische leiders, journalisten, maar ook gewone arbeiders, vervolgd, gefolterd en gedood. De 'arbeidersregering' heeft geregeerd met barbaarse terreur. Zij heeft het tsarisme en elke andere autocratische en burgerlijke regering hierin zelfs overtroffen.

Meteen vatten we het beeld samen dat de lezer van socialistische kranten voorgehouden wordt en dat herhaald, vervolledigd, aangevuld maar ook misvormd wordt de eerstvolgende maanden. Meer dan de helft van dit artikel was gewijd aan de repressie van de socialisten, de publicatie van de oorlogsverslaggeving daargelaten. Deze repressie van de socialisten was één van de sterkste, zonet het sterkst benadrukte thema in de socialistische kranten eind 1918, begin 1919.

De auteur van dit artikel is de Georgiër Kharriton Chavichvilly⁽⁴⁾, het kan toeval zijn dat hij het eerste artikel schrijft, het is echter geen toeval dat hij opgevolgd wordt in de kolommen van onze socialistische kranten door vele andere niet-bolsjewieke socialisten, ook dat is een constante in de eerste naoorlogse jaren.

1. De terreur tegen de niet-socialisten: rode of witte terreur, wat is erger?

Het beeld van de terreur in Rusland onder Lenin is in de eerste plaats dat van de terreur en de repressie van de bolsjewieken tegen de socialisten. Behalve over die repressie van en de terreur tegenover de niet-bolsjewieke socialisten is er niet zoveel over de repressie en de terreur geschreven⁽⁵⁾. Daarom behandelen we eerst het beeld van de rode terreur tegen de anderen, de niet-socialisten. Daarnaast gaat onze aandacht, het kan niet anders, ook naar het beeld van de witte terreur, uitgeoefend tegen de bolsjewieken maar ook tegen de gewone boer, arbeider of andere burger.

Volksgazet veroordeelt onmiddellijk en scherp

Eigenaardig genoeg, of misschien juist niet, is het vooral *Volksgazet* die onmiddellijk en duidelijk, ondanks een positievere opstelling tegenover de binnenlandse aangelegenheden⁽⁶⁾, de terreur van de bolsjewieken aanklaagt en meteen daartegen stelling neemt.

"Wij zijn geen bolsjeviki, en wij zullen de laatste zijn het regiem van terreur, door de bolsjeviki toegepast sinds zij aan het bewind zijn, goed te keuren, of trachten te verontschuldigen".⁽⁷⁾

Meteen is ook de houding vanaf november 1918 bepaald.

In de 'Buitenlandse Kronijk' van *Volksgazet*⁽⁸⁾ tracht een redacteur (?) het verschil aan te tonen tussen de revolutie in Moskou en Berlijn. In het achterlijke Rusland, een land van analfabeten, het meest verachterde land van Europa en weinig georganiseerd, waren opstanden tot nu toe het werk van nihilisten en anarchisten. Daarom overwon ook steeds de reactie.

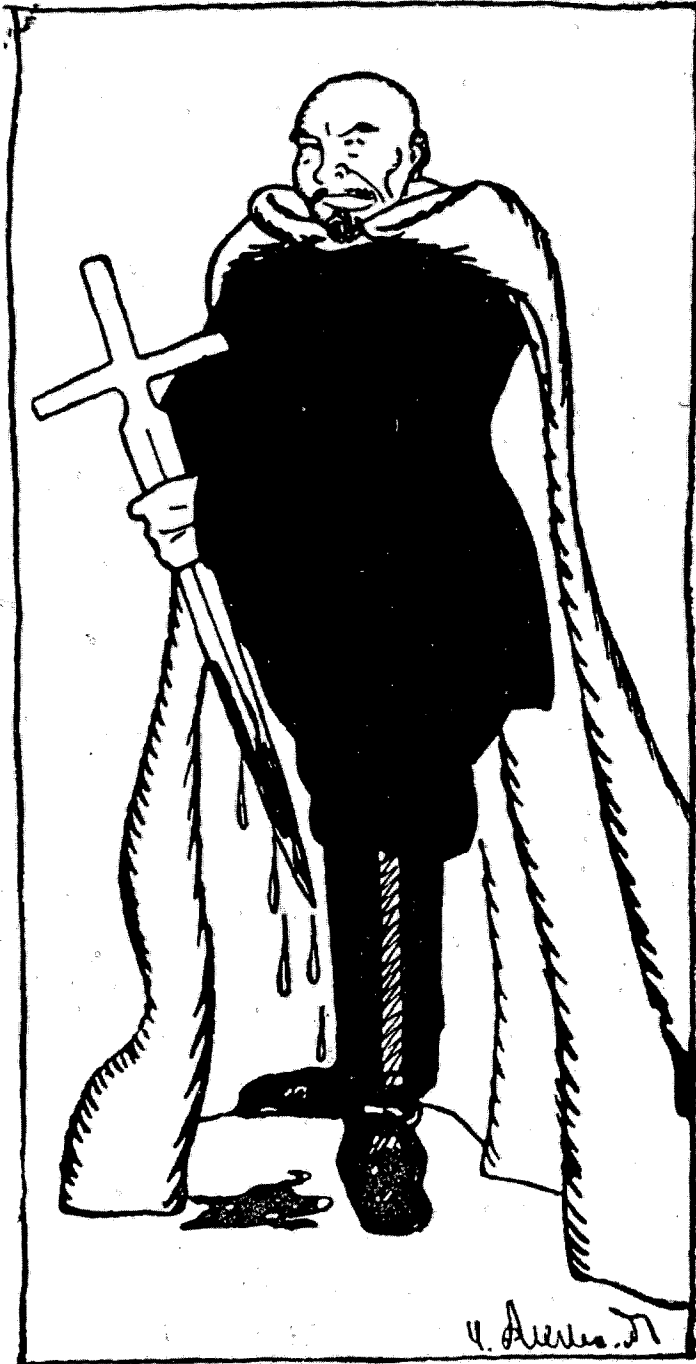
"De zegevierende revolutie, - het gevolg van de volledige desorganisatie van Ruslands politiek, maatschappelijk, economisch en ook militair leven tijdens den oorlog - staat in 't licht van deze anarchistische warboel. De revolutie in Rusland ontstond in een wezenlijke chaos."

De bolsjeviki, "de meesters van de dag" hebben midden in die chaos, "de democratische grondbeginselen ter zijde geschoven. Hun macht berust niet op de steun en de sympathie der brede volksmassa. Zij hebben de dictatuur ingevoerd, gepaard gaande met een systeem van terreur, vooral tijdens de eerste periode van hun heerschappij, hetgeen met spijt doet denken aan het tsaristische Rusland van vroeger."

Een der droevigste episodens uit de geschiedenis van de dictatuur van de Bolsjewieken is wel, wanneer zij de constituante, gekozen onder het beheer der Bolsjeviki, gewapenderhand, tot zelfs met machinegeweren hebben uiteengejaagd.

"De politiek der Bolsjeviki is de negatie van alle democratie; zij zijn aan 't bewind en willen aan 't bewind blijven, al was het dan tegen den wil der massa."⁽⁹⁾

Daartegenover plaatst de auteur het beeld van het revolutionaire Duitsland waar, volgens hem, geen chaos maar een krachtige organisatie werkt en democratische principes gelden. Macht berust er niet op dictatuur maar op 'volksmacht'. In plaats van een constituante uiteen te jagen wil men er juist één bijeen roepen via algemene verkiezingen. Kortom: *"de politiek der Duitse sociaal-democraten is het tegenbeeld van de politiek der bolsjeviki"*.⁽¹⁰⁾

Franse karikatuur van Lenin uit 1919

Duidelijk is de wens hier de vader van de gedachte. De realiteit stond beslist niet toe om een twintigtal dagen na het uitbreken van de Duitse revolutie reeds conclusies van die aard te trekken. Hoewel zeker secundaire kritiek te leveren is op het beeld van de Russische toestand één jaar na de oktoberrevolutie, kan niemand nochtans de kern van het beeld aantasten.

De volgende dag reeds brengt men in dezelfde rubriek (dezelfde auteur?) al heel wat nuances aan door over de rivaliteiten en grote geschilpunten binnen de socialistische groepen in het revolutionaire Duitsland te spreken. Men is er blijkbaar niet gerust in.

Maar daarmee was de houding bepaald én tegen de bolsjewieken én tegen de terreur. Meteen was ook de kern van het beeld duidelijk.

Hendrik De Man schrijft in dezelfde zin. Hij veroordeelt die *"gewelddadige dictatuur"* die hij - zoals hijzelf zegt - in navolging van Branting een karikatuur van het socialisme noemt, *"een uitvloeisel van Russische desorganisatie, Russische onwetendheid, Russische onderworpenheid aan brutale macht. 't Is een soort tsarisme op zijn kop gesteld."*

Toch reikt hij, door de terreur en de dictatuur in het tsaristisch verleden te wortelen, een enigszins verontschuldigende hand aan de bolsjewieken. Op de vraag of men evengoed het tsarisme had kunnen behouden antwoordt hij ontkennend: *"Hoegenaamd niet. Alles is beter dan 't behoud van het tsarenbewind. 't Is niet omdat de bevrijde Russische natie van hare jonge vrijheid niet dadelijk het beste gebruik heeft weten te maken, dat men aan de vrijheid zelve moet gaan twijfelen. Het was onmogelijk, dat uit de verrotting, wanorde en onwetendheid van 't tsarenregiem een goed georganiseerde democratie zou geboren worden. Die nieuwe orde zal er in Rusland komen daar ben ik*

zeker van. 't Bolsjevisme zal dan mogen beschouwd worden als een kinderziekte der Russische vrijheid. Maar waartegen ik van uit een internationaal oogpunt wil waarschuwen, dat is de begoocheling als zouden Lenin en Trotski aan de arbeiders aller landen de weg wijzen. Alles wat wij van hen kunnen leren is hoe men niet moet te werk gaan".⁽¹¹⁾

Een solidaire Volksgazet kondigt ten onrechte het einde van de terreur aan

De aandachtige lezers zullen verwonderd opgekeken hebben als drie weken later⁽¹²⁾ aangekondigd wordt dat het met het schrikbewind gedaan was. De berichten daarover waren overdreven, als Lenin niet gewond geweest was dan zou er helemaal geen schrikbewind in Moskou geweest zijn. Volksgazet neemt dit over uit de *New Statesman*. In de twee maanden zouden er vierhonderd mensen zijn terechtgesteld waarvan 60% omkoopbare sovjetambtenaren.

Dat dit bericht compleet fout was, daaraan moet niemand twijfelen. Volgens Chamberlin zou de rode terreur pas eind januari 1919 een tijdlang afnemen. Toch kwam ook daaraan vlug een einde⁽¹³⁾. Zelfs al bleef het aantal terechtstellingen inderdaad beperkt tot vierhonderd dan is dat zeker nog geen cijfer om prat op te gaan. Bovendien was de terreur reeds vóór de aanslag op Lenin op 26 augustus 1918 een voldongen feit.

Meer gegevens over de veel bloediger witte terreur

Onze socialistische kranten publiceerden zeer weinig concrete gegevens over terreurdaden.

De eerste maanden komt vooral de rode terreur aan bod. Enkele malen lezen we namen van generaals, oud-ministers en groothertogen die gefusilleerd worden. De berichten verschijnen steeds zonder begeleidende commentaar⁽¹⁴⁾.

Eigenaardig genoeg blijft *Volksgazet* meer dan de andere socialistische kranten over de terreur schrijven. Pas in mei en juni komen daarover ook meer details in de andere socialistische kranten.

Volksgazet verhaalt de witte pogroms tegen de joden in Vilna⁽¹⁵⁾. Enkele dagen later vergelijkt *Volksgazet* de witte terreur in Finland met de rode in Rusland. Ze noemt de laatste kinderspel tegenover de eerste "moest het al waar zijn wat nu de burgerpers schrijft over de terreur en de gewelddaden der bolsjeviki in Rusland"⁽¹⁶⁾. En dan worden de wandaden van de terreur in Finland opgesomd. Duidelijk wordt de rode terreur onderschat qua omvang.

Voorts lezen we hoe Denikin de soldaten van het Russische legioen die weigerden te vechten tegen het Rode Leger heeft uitgemoord⁽¹⁷⁾. Blijkbaar wil men de witte terreur als tegenwicht tegen de burgerpers benadrukken zoals we voorts nog zullen aantonen.

Een schoolvoorbeeld voor het toepassen van historische kritiek is het bericht dat verschijnt onder de zwaarste krantenkop van die dag: "Onder het regiem van Koltsjak"⁽¹⁸⁾: "Het Witte schrikbewind in Siberië" "Getuigenissen van anti-bolsjevieken"⁽¹⁹⁾.

Als bron wordt de Russische radio aangegeven. De zender gebruikt getuigenissen van mensjewieken, die de terreurdaden van de troepen van Koltsjak in Siberië aanklagen. Alleen vergeet de radio erbij te vertellen dat de krant *Vsëgda Vpered* waaruit geciteerd wordt ondertussen door het rode bewind, dat dit bericht uitzendt, verboden is. Er wordt ook niet vermeldt dat in die krant ook tegen de

rode terreur werd gepubliceerd en dat de mensjewieken zelf opnieuw vervolgd worden. We kunnen gerust aannemen dat *Volksgazet* dit niet kon weten en gewoon nog eens in de val getrapt is van de bolsjewieke propaganda en de eigen optimistische instelling.

Over het witte schrikbewind in Siberië krijgen we later nog meer details⁽²⁰⁾. We vernemen dan hoe Koltsjak de gevangen genomen rode soldaten als gijzelaars gebruikt. Voor elke gewelddaad worden er drie tot twintig gefusilleerd.

De houding van *Volksgazet* blijkt duidelijk uit de analyse van de berichtgeving in verband met de terreur. Het witte schrikbewind is veel erger dan het rode, het komt ook meer aan bod, we lezen details, de taal is ook minder afstandelijk in deze berichten. Het rode optreden wordt scherp afgekeurd, terreur is geen socialistisch werktuig...

Maar ook de analyse van één enkel bericht onthult het beeld én de houding van *Volksgazet*. Zo lezen we bij de berichtgeving⁽²¹⁾ over de pogroms in de Oekraïne, ontketend door anti-bolsjewieke troepen, dat deze "het Russische volk zouden moeten verlossen van de geweld- en gruweldaden van de bolsjeviki..." Maar over de terreurdaden van de anti-bolsjewieken zwijgt de burgerpers "terwijl diezelfde pers, dag aan dag, schandaalartikelen publiceert tegen de bolsjeviki". Toch is er door de schuld van de Entente-regeringen weinig of niets geweten van wat zich in bolsjewistisch Rusland afspeelt. Erger nog, zij steunen de bloedterreur in Finland, Koltsjak, enz...⁽²²⁾". Voorts wordt benadrukt dat de strijd tegen het rode schrikbewind "slechts een voorwendsel" is om de "Rode Russische Revolutie" te vernietigen. "Het internationaal georganiseerd proletariaat, waarbij dit van België behoort, antwoordt: De Rode Russische Revolutie moet gered worden"⁽²³⁾. ...Leve de Rus-

sische proletarische Revolutie! Leve de macht van het internationaal proletariaat! De Arbeid moet zegevieren over het Kapitaal!"⁽²⁴⁾

Dit artikel verklaart dus heel veel. Alhoewel het rode bewind met zijn terreur scherp wordt afgekeurd, wil men deze revolutie niet laten vernietigen door de reactie. De Entente gebruikt de rode terreur als een voorwendsel, haar eigenlijke doel is de overwinning van het kapitaal. Daaraan wil men niet meewerken. Vandaar ook het afkeuren van de interventie. Dit betekent niet dat men bolsjewieke sympathieën heeft, integendeel. We mogen trouwens niet vergeten dat ook in de Tweede Internationale gewacht werd met een definitieve stellingname tegenover het bolsjewieke bewind en zijn methodes tot een commissie haar onderzoek beëindigd had. Opvallend is wel de woordkeuze bij het toejuichen van de revolutie. Nergens komt het woord 'socialistisch' voor. Wel de woorden 'rood' en 'proletarisch'. We kunnen stellen dat ook voor deze Antwerpse socialisten de oktoberrevolutie geen socialistische is, wel één van een gedeelte van het proletariaat. Maar, naar elke schijnbare verbetering, elke mogelijke kans op verzoening van de bolsjewieken met de socialisten en de daaruit noodzakelijk volgende democratisering in Rusland, wordt met argusogen uitgekeken. Vandaar dat men, bij gebrek aan voldoende kennis en informatie, gedreven door een internationale, revolutionaire en proletarische solidariteit, in de valkuilen van de bolsjewieke propaganda trapt.

Vooruit en Le Peuple over de terreur

Le Peuple en *Vooruit* hebben het niet zo moeilijk om de rode terreur te verwerken. Het bewind, de methode en de terreur worden

scherp veroordeeld. Socialistische leiders zoals De Man en Destrée maken dat de lezers van meet af aan duidelijk. Ook is het duidelijk dat zij veel minder heil verwachten van de samenwerking van de Russische socialisten met de bolsjewieken. De rechtzetting van de weduwe Plekhanov⁽²⁵⁾ die beide kranten plaatsten naar aanleiding van de vergissing van Cachin⁽²⁶⁾, is daarvan het duidelijkste bewijs (zie verder). *Volksgazet* die hardnekkig blijft hopen zonder haar vergissingen recht te zetten, moet deze tekst ook gekend hebben.

Toch publiceren *Le Peuple* en *Vooruit* ook, maar minder, bolsjewieke propaganda of gedeeltelijk foutieve of onvolledige berichten. Zo lezen we in *Le Peuple*⁽²⁷⁾ dat een correspondent in een bolsjewieke krant de aankondiging van het einde van de terreur heeft gelezen. Zoals we verder aantonen is dit een foutieve berichtgeving.

Vooruit⁽²⁸⁾ van haar kant ontmaskert Koltsjak en de verhoudingen van de Entente met deze "reactionair, schurk, een monarchist in de Aziatisch-Russische zin die geen wetten erkent, een aanhanger van de bende der Zwarte Honderd"⁽²⁹⁾. Ongewone taal voor *Vooruit*, die taferelen schildert die reeds eerder door *Volksgazet*-uit het mensjewieke blad *Vsegda Vpered* via de Russische radio -bekend werden gemaakt in socialistische kringen. Maar *Vooruit* citeert ook het blad van de Russische democraten dat in Rome verschijnt, *Russia Nova*, en het blad van de Russische republikeinen dat in Parijs verschijnt, *République Russe*. Zij veroordelen alle het Koltsjak-regime.

Unieke foto van Maria Spiridonova in een Siberische gevangenis

2. Het socialisme onder de rode terreur

De socialist die eind 1918 zijn dagelijkse *Le Peuple*, *Vooruit*, of *Volksgazet* las, krantjes van meestal slechts twee bladzijden, raakte snel van één zaak overtuigd: de socialisten in het nieuwe Rusland waren het slachtoffer van een bloedige vervolging door de bolsjewieken. Reeds het eerste artikel dat in *Le Peuple* over Rusland verscheen was één treurzang op deze repressie en het verraad van de bolsjewieken aan de socialistische principes.

Naast de steeds terugkerende berichtgeving over de oorlog in Rusland, de interventie en de internationale relaties met Rusland, besteedden de drie socialistische kranten eind 1918 hoofdzakelijk aandacht aan de verhouding tussen de bolsjewieken en de socialisten. Het beeld van de bolsjewieken in Rusland en de houding tegenover hen worden vlug duidelijk.

De titels liegen er niet om. "*Bolchevisme of Democratie*"⁽³⁰⁾, "*De Russische revolutie kan geen socialistische zijn!*"⁽³¹⁾. Titels als "*Het regiem der Bolcheviki*"⁽³²⁾ "*Le Régime bolchevik en Russie*"⁽³³⁾ krijgen dan ook vlug een zeer negatieve bijklank. Zij worden bovendien steeds herhaald.

Onder deze laatste titels verschijnt in *Le Peuple* op 29 november en in *Volksgazet* op 30 november hetzelfde artikel dat in feite aansluit bij het artikel in *Le Peuple* van 26 november. Het lijdensverhaal van de socialistische partijen wordt erin voortgezet. Ditmaal wordt de arrestatie van negenendertig arbeidersafgevaardigden in Moskou aangeklaagd. Beide kranten doen dit door de publicatie van een brief van Pavel Axelrod⁽³⁴⁾, Nikolaas Roesanov en Vasili Soukhomolin⁽³⁵⁾.

Een bejubelde verzoening, die geen verzoening was

Midden februari 1919 duiken opnieuw berichten op over de verhoudingen in het 'socialistische' kamp. Verscholen tussen de 'Korte Berichten' in *Volksgazet* lezen we: "*De toenadering en de verstandhouding tussen de rechtse sociaal-revolutionairen enerzijds en de bolsjeviki anderzijds zijn een voltrokken feit*"⁽³⁶⁾.

Enkele dagen later verschijnt in *Volksgazet* een oproep afkomstig van een radiotelegram uit Moskou. Het initiatief van deze oproep "*aan alle burgers van de Russische republiek*" gaat uit van "*leden van de voorma-*

lige constituerende vergadering, die tevens bestaat uit invloedrijke leden van de sociaal-revolutionaire partij." Zij roepen op om te strijden tegen de gemeenschappelijke vijand die voor allen een bedreiging vormt, de interventie en Koltsjak en zijn medestanders.

Men verklaart nochtans het niet eens te zijn met de bolsjewieken. Ook leest men in deze oproep het verhaal van de pogingen om in het Siberische Oefa een regering voor heel Rusland tot stand te brengen en een constituerende vergadering samen te roepen. Koltsjak greep de macht en de socialisten-revolutionairen, leden van de voorlopige regering, werden op 13 november 1918 gevangen genomen. De grondwetgevende vergadering

kwam er niet. De interventie en de burgeroorlog gingen door. "De plaats van de sociaal-revolutionairen in deze strijd kan niet anders zijn dan bij de arbeiders en de boeren. Zij willen niet verantwoordelijk zijn voor het verder voortzetten van de burgeroorlog⁽³⁷⁾."

In de editie van 1 en 2 maart luidt het:

"De onderhandelingen tussen enerzijds het Congres der leden van de ex-constituante, vertegenwoordigd door Volski, en anderzijds leden van de sovjetregering, laten in vooruitzicht van het herstel der eenheid der Russische arbeidersklasse de beste verwachtingen verhop⁽³⁸⁾."

Volski verklaart te willen strijden met de bolsjewieken tegen de interventie en de bourgeoisie als de bolsjewieken een wettelijke oppositie toelaten. "Allen tegen de interventie van de Entente, moet het ordewoord zijn der Mencheviki en der Sociaal-Revolutionairen, zoals het dit der Bolcheviki is."⁽³⁹⁾ Dat lezen we - zoals meestal - zonder commentaar.

Op 1 en 2 maart vinden we in *Le Peuple* berichten van gelijke aard.

De lezers vernemen niet dat deze verklaringen afkomstig zijn van rechtse socialistisch-revolutionairen⁽⁴⁰⁾. En dan nog van een minderheid van deze partij, waaronder inderdaad een aantal leidende figuren, zoals de eerder genoemde Volski.

Het gebrek aan achtergrond bij deze informatie is natuurlijk misleidend maar waarschijnlijk ongewild. Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat men bij *Volksgazet* zo goed op de hoogte was dat men deze 'samenwerking' tussen een minderheid van rechtse socialistisch-revolutionairen en bolsjewieken op dat ogenblik juist kon inschatten.

Volski en zijn collega's hadden in juni 1918, een half jaar na de ontbinding van de grondwettelijke vergadering, een regering opgericht in Samara met de hulp van de Tsjechische

militie⁽⁴¹⁾. Volski werd premier van deze regering van rechtse socialistisch-revolutionairen, allen leden van de grondwetgevende vergadering⁽⁴²⁾.

Op 8 oktober viel de stad Samara in handen van het Rode Leger, de regering verplaatste zich naar het Siberische Oefa waar een 'staatsgreep' een einde maakte aan 'de regering van de grondwettelijke vergadering' (die op dat moment reeds was opgegaan in een groter Al-Russisch regeringsverband dat eigenlijk nooit heeft gewerkt) en Koltsjak aan de macht bracht. Op 31 december 1918 viel ook deze stad in handen van het Rode Leger. Verbiterd door "de staatsgreep van Koltsjak"⁽⁴³⁾ onderhandelden Volski en de zijnen met de bolsjewieken. Zij wilden de kant kiezen van de sovjets, op voorwaarde dat hen de mogelijkheid werd geboden legaal oppositie te voeren⁽⁴⁴⁾.

Tsjernov⁽⁴⁵⁾, die de leiding had van wat er nog van de rechtse socialistisch-revolutionairen overbleef, zette de strijd tegen én de communisten én de rechtse reactie nog een tijd voort, tot ook hij emigreerde. Een andere groep van de rechtse socialistisch-revolutionairen, zoals Avksentiev⁽⁴⁶⁾ en Zenzinov⁽⁴⁷⁾ verliet het land en pleitte voor interventie tegen de communisten⁽⁴⁸⁾.

Volski en de zijnen arriveerden in Moskou op 3 februari 1919, de volgende dag reeds maakte Tsjitsjerin⁽⁴⁹⁾ dit nieuws bekend⁽⁵⁰⁾. Wat wij in *Volksgazet* vernemen komt waarschijnlijk uit deze bron.

Een argwanende Le Peuple tegen l'Humanité⁽⁵¹⁾

Le Peuple echter gaat een discussie aan met *l'Humanité* dat zeer enthousiast verklaart dat de mensjewieken nu, zoals vele socialistisch-

revolutionairen voorheen, officieel opnieuw hun plaats gaan innemen in de sovjets. Het is weinig waarschijnlijk, schrijft Dewinne⁽⁵²⁾, dat de mensjewieken en de socialisten-revolutionairen aanvaardden om terug te keren naar de sovjets waaruit ze met mitrailleurs werden verdreven, zonder de vrijlating te eisen van hun gevangen kameraden, het recht om hun kranten te laten verschijnen en vakbondsvergaderingen te houden⁽⁵³⁾.

Op 4 maart meldt *Le Peuple* dat na de mensjewieken en de socialisten-revolutionairen nu ook de Bund (joodse mensjewieken) aansluit bij deze voorwaardelijke toenaderingsbeweging. *Le Peuple* geeft ook de voornaamste resoluties weer van een conferentie van de Bund over deze toenadering. We lezen voor de zoveelste maal het anti-interventie standpunt, nu van de Bund.

Zou Dewinne zich dan vergist hebben? Neen. *Le Peuple* herhaalt uitvoerig op 5 maart hoe zij deze toenadering ziet. Deze benadering blijkt later nog juist te zijn ook. *Le Peuple* schrijft dat het proletariaat in West-Europa met de grootste voldoening vernomen heeft dat de mensjewieken besloten hebben samen te werken met de bolsjewistische regering. Iedereen zag daardoor de hoop groeien op een verzoening van alle Russische socialistische partijen. Er zou een einde komen aan de misdadige anarchie die de grootste revolutie van onze tijd degradeert. Het blad merkt op dat sommige, kranten zoals *l'Humanité*, in deze toenadering een rechtvaardiging zien van het bolsjewisme en een veroordeling van de politiek van de Entente. De voorwaardelijke medewerking van de mensjewieken met de sovjetregering houdt niet de minste erkenning in van het regeringsstelsel en bevestigt méér dan ooit de noodzaak tot een terugkeer naar democratische methodes. Verwijzend naar een communiqué van de officiële delegatie

van de mensjewieken onder leiding van Axelrod, beklemtoont *Le Peuple* dat de bolsjewieken het grootste gevaar zijn voor het Russische én voor het internationale proletariaat. De sociaal-democratie heeft altijd gelooft dat grote sociale hervormingen slechts mogelijk zijn in het kader van een democratische staat gebaseerd op de volkswil. Verschillende redenen hebben de bolsjewieken onlangs ertoe gedwongen de sociaal-democraten en de socialisten-revolutionairen opnieuw te aanvaardden in de sovjets waaruit zij door die bolsjewieken midden 1918 verdreven werden. De sociaal-democraten zijn in de sovjets teruggekeerd om hun ideeën, en deze van het internationale socialisme, te verdedigen⁽⁵⁴⁾.

Le Peuple valt uit naar *l'Humanité* die er anders over denkt en wijst erop dat de "afschuwelijke reactie" ook steun vindt bij de tegenstanders van socialistische zijde, socialistische tegenstanders "van een onmiddellijk socialisme opgelegd met mitrailleurzen" en steunt daarbij op een artikel van Boris Savinkov⁽⁵⁵⁾ waarin deze verwijst naar voorbeelden zoals Catharina Brechkovski⁽⁵⁶⁾, de grootmoeder van de revolutie, die in Amerika in naam van de socialisten-revolutionairen een campagne voerde vóór de interventie tegen de bolsjewieken. Savinkov zegt ook dat Koltsjak openlijk wordt gesteund door "het democratisch blok waartoe ook de socialisten-revolutionairen van Siberië behoren, de sociaal-democraten van Plekhanov, de groep Edinstvo, enz..."

Le Peuple besluit dat deze contradicties maar één zaak bewijzen: dat de socialisten-revolutionairen en de mensjewieken sinds de oorlog intern verdeeld zijn: "We moeten dus geduld hebben"⁽⁵⁷⁾.

Op 8 maart lezen we in *Le Peuple* dat de sovjets teruggekomen zijn op hun beslissing van 14 juni 1918 om de rechtse socialisten-revolutionairen uit de sovjets te stoten. De recht-

banken zouden bevel krijgen om de gedetineerden van die partij vrij te laten.

Toch blijven *Le Peuple* en vooral Dewinne wantrouwig tegenover de toenaderingen in Rusland. Zoals we nog zullen aantonen lijken *Volksgazet* en *Vooruit* ofwel het verhaal te slikken ofwel uiterst slordig om te springen met de informatie in maart en april 1919. *Volksgazet* zwijgt er een tijd over, uit onzekerheid? En *Vooruit* geeft een laat tegenbericht. Hoe dan ook, ze schieten tekort, ze hadden minstens kunnen stellen dat er onduidelijkheid was.

Maar laten we terugkeren naar *Le Peuple*. Op 14 maart treedt Dewinne in discussie met Frederik Denis over Rusland en de recente geschiedenis, en dit onder de titel: "*Une théorie des minorités. Les Socialistes russes sont-ils ralliés au régime bolchéviste?*"

Dat Dewinne de bolsjewieken verantwoordelijk stelt voor de desastreuze situatie in Rusland blijkt uit zijn artikels. Wat de toenaderingsverhalen betreft is hij zeker duidelijk: hij slikt ze niet. Hij vraagt zich af waarom Denis in die toenadering van socialisten tot het regime wil laten geloven. Het manifest van het Centraal Comité van de socialisten-revolutionairen, gepubliceerd in *l'Humanité* op 5 maart, spreekt zich eens te meer uit tegen de basis van het bolsjewistische regime zijnde, schadelijk voor het socialisme. Ook de socialisten-revolutionairen hebben hun programma behouden én hun oppositiestandpunt. Wat waar is, beklemtoont Dewinne, is dat er al maanden onderhandelingen gevoerd worden, dat er in Oefa een beperkt vergelijk zou zijn gevonden dat de terugkeer naar de sovjets toelaat. De gematigde vleugel van de bolsjewieken zoekt toenadering omdat de terreur tot het failliet leidt, de burgeroorlog alle revolutionaire krachten uitput, in de Tsjeka criminele elementen zijn doorgedrongen, de

economie een ramp is enz... Sommige leidende bolsjewieken zouden zelfs in privégesprekken één en ander toegeven, zelfs fundamentele vergissingen zoals het oprichten van de comités van dorpsarmen. Hij noemt Loenatsjarski⁽⁵⁸⁾, Kamenev⁽⁵⁹⁾, Krestinski⁽⁶⁰⁾ als liberale figuren die via tussenpersonen herhaalde malen de mensjewieken verzocht hebben terug te keren naar de sovjets. De mensjewieken werden nochtans als gevaarlijke contra-revolutionairen uit diezelfde sovjets verdreven in juni 1918. Sinds die tijd leven Martov⁽⁶¹⁾, Semkovski en Martinov en andere sociaal-democratische internationalisten en zimmerwaldiens⁽⁶²⁾ verborgen zoals onder de tsaren. Vele socialisten, waaronder de negenendertig afgevaardigden fabrieksvertegenwoordigers, zitten in de gevangenis. Onder invloed van de liberale elementen heeft men vanaf begin november politieke gevangenen vrijgelaten, na ze eerst met de doodstraf bedreigd te hebben wegens samenzwering tegen de veiligheid van de staat. Officieuze onderhandelingen tussen vertegenwoordigers van de regering en de mensjewieken werden opgezet. Trotski en Boecharin hebben zich echter hevig verzet tegen het afzien van een politiek van terreur en repressie. Nochtans hebben deze onderhandelingen geleid tot de terugkeer van mensjewieken in het Centraal Comité van de sovjets en de toelating om het blad van de mensjewieken opnieuw te publiceren. Dewinne beklemtoont dan nogmaals dat zowel socialisten-revolutionairen als mensjewieken bij hun oppositie blijven en zich niet bekeren tot het bolsjewisme. De eersten zijn volgens Soukhomoline, afgevaardigde van de socialisten-revolutionairen bij de Internationale te Bern, ook in onderhandeling met de bolsjewieken, nadat zij zich tegen de interventie hebben uitgesproken. Daar blijft het voorlopig bij.

Dewinne besluit dat weldra enkel nog in de revolutionaire middens van Parijs en Brussel kameraden gevonden worden die in vlam staan voor het bolsjewieke bewind, "zij zijn dan ook slecht geïnformeerd"⁽⁶³⁾.

Volksgazet en Vooruit en de ware toedracht

Op 1-2 maart 1919 bericht *Volksgazet* op haar beurt over het opnieuw deelnemen van de socialisten-revolutionairen aan de sovjets, zoals de mensjewieken eerder hadden gedaan. Op 9 maart publiceert *Vooruit* een verklaring van de Volskigroep (deze vinden wij op 1 maart reeds terug in *Le Peuple*) naast een besluit van de mensjewieken van eind januari 1919. Dit besluit van de mensjewieken en de verklaring van de Volskigroep van rechtse socialisten-revolutionairen staan daar onder één en dezelfde, dus foutieve titel: "*Proclamatie der Russische revolutionaire socialistes*"⁽⁶⁴⁾. Noch *Vooruit* noch *Volksgazet* geven blijk van enige argwaan.

Over de houding en de (op)positie van de mensjewieken tegenover het bewind zijn de lezers van *Volksgazet* en *Vooruit* eigenlijk onwetend als deze berichtgeving verschijnt. Het beeld dat in de eerste helft van 1919 in de Vlaamse socialistische pers verschijnt over de verhouding tussen de verschillende socialistische groepen in Rusland is beslist veel positiever dan de werkelijkheid, mede door deze onwetendheid.

De mensjewieken hebben van meet af aan gekozen voor een legale oppositie tegen het bewind. Geen gewapende opstand, zeker geen steun aan de interventie. Leden of groepen die zich in die richting bewogen werden uit de partij gestoten. Maar ook deze legale op-

positie werd vervolgd. Samen met de socialisten-revolutionairen werden zij uit de sovjets gestoten als gevolg van het decreet van 14 juni 1918 dat hen uit het Centraal Uitvoerend Comité van de sovjets verwijderde⁽⁶⁵⁾. Op 30 november 1918⁽⁶⁶⁾ al kwamen de bolsjewieken, wat de mensjewieken betreft op deze beslissing tot verwijdering uit de sovjets terug, maar dat maakte in de praktijk weinig verschil. In de meeste gevallen bleven zij uit de plaatselijke sovjets verwijderd⁽⁶⁷⁾. Toch protesteerden de mensjewieken in de lente van 1919 tegen de geallieerde interventie en vroegen zij de inzet van de socialistes en de vakbonden om een overeenkomst tussen de Entente en Lenin te bewerken⁽⁶⁸⁾. Waarschijnlijk valt het bericht dat op 1-2 maart in *Volksgazet* verschijnt en de publicatie van (een gedeelte?) van dit besluit in *Vooruit* op 9 maart vanuit deze achtergrond te verklaren. In dit artikel in *Vooruit* van 9 maart, dat naast de proclamatie van de verklaring van de Volskigroep ook een besluit van de mensjewieken publiceerde, worden ook conclusies getrokken: de toekomst voor het socialisme wordt wel heel rooskleurig voorgesteld.

Men ziet in de verklaring van de Volski-groep en de besluiten van de mensjewieken een eenheid met de bolsjewieken in de strijd tegen "het imperialisme en in het bijzonder tegen de tussenkomst der imperialistische Ententebenden." Daarom heeft het uitvoerend comité van de centrale sovjet op 17 februari 1919 een eind gemaakt aan de rode terreur.

Er wordt niet vermeld dat de groep van Volski zeker de socialistes-revolutionairen niet vertegenwoordigt. Bovendien is er naast het verzet tegen de reactie, de interventie en de witten in de burgeroorlog van "de volledigste mogelijke eenheid die nu voorgoed is aangenomen en bestempeld door de drie bijzonderste Russische socialistische organisaties,..." geen sprake.

Ook de afschaffing van de rode terreur blijft dode letter. In dezelfde lente van 1919 beveelt het communistische Centraal Comité zelfs de arrestatie van alle voornamelijk mensjewieken van wie niet individueel geweten is dat zij bereid waren actief te helpen in de strijd tegen Koltsjak⁽⁶⁹⁾. Maar van dit in de *Izvestia* verschenen besluit, geen spoor in onze socialistische kranten.

Op 2 mei lezen we in *Volksgazet* onder de titel "De Russische Mensjeviki en de Entente" dat "de Russische sociaal-democratie (= de mensjewieken) alle socialistische partijen en socialistische organisaties verzoekt hun actie tegen de contra-revolutionaire politiek van gewapend ingrijpen onder openlijke of bedekte vorm, te verdubbelen en te werken ten gunste van een verstandhouding tussen Europa en de regering van Lenin".⁽⁷⁰⁾ Voorts begroeten de mensjewieken in hetzelfde artikel de komst van de onderzoekscommissie van de Internationale met de begeleidende vermelding dat zij hoopt "dat de aankomst van vertegenwoordigers der linker sociaal-democratie een reële morele steun zal zijn voor het Russische proletariaat tot het vinden van een uitkomst uit deze ondraaglijke toestand."⁽⁷¹⁾ De lezers van *Vooruit* en *Volksgazet* wisten niet dat op dat ogenblik de lente voor de socialistische oppositie reeds lang voorbij was. Was het trouwens wel echt lente geweest?

De strijd tegen de niet-bolsjewieken gaat dus feitelijk door, zij het formeel heel wat gematigder. Openlijke rebellie wordt nochtans niet getolereerd.

In *Volksgazet* vernemen we via 'Havas' dat de *Izvestia* de arrestatie heeft gemeld van een vijftigtal leden van de linkse socialisten-revolutionairen. In Moskou zou trouwens half februari een complot tegen de sovjetregering ontdekt zijn⁽⁷²⁾.

Waarschijnlijk gaat het hier over de groep

rond Maria Spiridonova⁽⁷³⁾, gearresteerd op 18 februari 1919 samen met een groot aantal linkse socialisten-revolutionairen⁽⁷⁴⁾.

Uit het Franse dagblad *Journal des Débats* vernemen men dat Kerenski ook in de richting van een verzoening met de bolsjewieken zou evolueren⁽⁷⁵⁾.

Het argwanende Le Peuple krijgt gelijk.

Volksgazet zwijgt.

Blijkbaar ziet men eerst bij *Le Peuple* en dan bij *Vooruit* in dat vele Belgische socialistenvan, in het spoor van de Franse *l'Humanité*, wat te vlug geloofd hebben in een groeiend vergelijk tussen de socialistische groepen in Rusland. *Le Peuple* en Dewinne zijn nochtans de hele tijd argwanend gebleven. De weduwe van Plekhanov heeft *l'Humanité* en onze *Vooruit* de ogen geopend. Blijkbaar heeft *Volksgazet* de boodschap niet verteerd, want heel de maand april blijft die krant zwijgzaam over de verhoudingen tussen de socialistische groepen in Sovjet-Rusland.

Op 10 april 1919 staat een uitvoerig artikel in *Le Peuple* over deze kwestie. *Vooruit* neemt enkele essentiële elementen hieruit over op 11 april. In *Volksgazet* is het stil en pas op 28-29 april krijgen wij de volledige vertaling van het artikel van *Le Peuple* in *Vooruit*, zonder dat *Le Peuple* als bron vermeld wordt. Wat belette onze Vlaamse socialistische kranten om onmiddellijk en uitvoerig en expliciet op hun berichtgeving terug te komen? Bovendien lezen wij nergens dat zij zich, waarschijnlijk in navolging van *l'Humanité*, vergaloppeerd hebben.

Onder de titel "Les socialistes russes n'ont pas reconnu le Bolchévisme" in *Le Peuple* van 10 april en "De Russische socialistenvan zijn geen Bolsjevisten" op 28-29 april 1919 in *Vooruit* vernemen we dat Marcel Cachin terechtgevoerd

Maart 1917: Lenin spreekt de massa toe. Rechts onder: Trotski en Kamenev

werd door de weduwe Plekhanov. Marcel Cachin zou in een redevoering in de Franse Kamer gezegd hebben dat *"de mensjeviken, aanhangers van Plekhanov, die altijd voor de politiek der Ententelanden waren geweest, zich thans naast de bolsjeviken krachtig verzetten tegen deze politiek van aanval en veroveringen"*. De weduwe wil blijkbaar voorkomen dat deze woorden verkeerd worden uitgelegd. Zij bevestigt dat de volgelingen en vrienden van Plekhanov, de ideeën van hun meester getrouw, *"voortgaan om, gevang en dood trotserend, de krachtdadigste strijd te voeren tegen het bolsjevisme, dat volgens hun zienswijze hoegenaamd niet kan beschouwd worden als socialisme - maar wel als een noodlottige mengeling van anarchisme en syndicalisme met enige slecht begrepen en verkeerd uitgelegde revolutionaire en marxistische gedachten"*⁽⁷⁶⁾. Opnieuw wordt bevestigd dat *"de constituanten steunde op de belangen van de arbeiders en boerenbevolking. De uiteendrijving door de bolsjeviki is het logisch gevolg van hun aanslag van oktober en een stap naar de plaag van de burgeroorlog in de schoot zelf der arbeidersmassa in Rusland"*⁽⁷⁷⁾.

De boodschap van de weduwe Plekhanov is duidelijk genoeg en werd in de praktijk van onze socialisten ook zo begrepen. Bolsjevisten zijn geen socialisten, honderden keren zullen we het nog lezen. Bolsjevisten en socialisten zijn zelfs vijanden. Dat het zelfs de meest gevreesde vijanden zijn van Lenin, zou deze laatste zelf gezegd hebben op een buitengewone zitting van de sovjet, aldus *Volksgazet*⁽⁷⁸⁾.

Wie, nadat hij de duizenden artikelen en artikeltjes, redactionele stukken en brieven van emigrés gelezen heeft, blijft beweren dat de socialistische pers sympathie toonde voor het bolsjewisme moet hardleers, zelfs vijandig staan tegenover elke vorm van socialisme. De publicatie van de brief van de weduwe Plekhanov en de artikelen van Jules Destrée⁽⁷⁹⁾ in *Le Peuple* en *Vooruit* en de vele redactionele stukken alleen al tonen duidelijk de afkeer voor de methode van de bolsjeviken. Om het beeld af te ronden nog dit. Gedurende al die maanden, te beginnen met het eerste artikel in *Le Peuple*, hebben vele Russen een brief of een artikel kunnen publiceren in onze

socialistische kranten. Enkele opvallende namen noemen volstaat reeds om aan te tonen wie zich kon verdedigen via de bladzijden van deze kranten. Publiceerden onder anderen: Kerenski, Avksentiev, Gavronsky⁽⁸⁰⁾ en Axelrod. Niet de bolsjewieken, al kregen die toen heel veel aandacht. De socialistische kranten publiceerden regelmatig overnames uit de *Izvestia* en andere (bolsjewieke) bronnen, dikwijls zonder enige commentaar of contextgegevens. Zo kwamen de bolsjewieken ook aan het woord in onze socialistische pers. Zodat iemand van slechte wil inderdaad misschien in de verleiding komt om deze kranten van sympathie met de bolsjewieken te beschuldigen.

Tussen twee bolsjewismen

Om het beeld volledig te maken mogen we nochtans niet uit het oog verliezen dat de socialisten ook vervolgd werden door de reactie, ook dat komt vele keren aan bod in de socialistische kranten. Eigenlijk zitten de 'socialisten-democraten': linkse en rechtse socialisten-revolutionairen, mensjewieken en anderen tussen twee vuren zoals onder andere in *Le Peuple* en *Volksgazet* te lezen valt, respectievelijk op 23 mei en 24-25 mei 1919. "Tussen twee bolsjevismen" heet dat dan. "Wij zitten ingesloten tussen twee bolsjevismen, dit van Lenin en dit van Koltsjak", schrijft partijgenoot Argoenov, lid van de democratische regering die door Koltsjak omvergeworpen werd. "Inderdaad tussen twee bolsjevismen", beamen *Le Peuple* en *Volksgazet*. "En zonder dat men nog kan zien, in de feiten ten minste, van welke kant de redding zal opdagen"⁽⁸¹⁾.

Dit beeld wordt bevestigd en versterkt wanneer in *Volksgazet* nagegaan wordt wat het blad *Djelo Naroda* schrijft over Koltsjak. De

onbekende auteur van dit stuk in *Volksgazet* haalt uit *Djelo Narodia* dat in maart 1919 opnieuw door de socialisten-revolutionairen in Moskou werd uitgegeven gedurende welgeteld negen dagen, een aantal afdoende citaten.

"Zijn schijnheilige verklaringen over het... eventueel oprichten van een volksvergadering zullen niemand bedriegen. Koltsjak zou in Moskou eerst het witte schrikbewind oprichten... dit zou oneindig bloediger zijn dan het rode van Lenin... Noch de bolsjewisten, noch Koltsjak willen de constituanten. Zij minachten het algemeen stemrecht."⁽⁸²⁾

Voorts wordt erop gewezen dat erkenning van Koltsjak steun aan de witte terreur betekende. Wat ook door de socialisten hier beaamd wordt.

Wij kunnen gerust stellen dat de houding van onze socialistische pers tegenover het dilemma Lenin of Koltsjak, dezelfde is. Geen van beiden vindt genade.

Wat de auteur echter niet vermeldt in zijn artikel, en we kunnen gerust aannemen dat men dit bij *Volksgazet* niet wist, is dat het blad dat hij citeert slechts negen dagen is verschenen⁽⁸³⁾. Op het ogenblik van publicatie in *Volksgazet* was dat blad dus al twee maand 'verdwenen'.

Opnieuw in Volksgazet, een bolsjewistisch slippertje?

Aandachtige lezers van *Volksgazet* zullen de frontpagina van 18-19 juni met verbazing gelezen hebben. Want tegen de uitspraken van Kerenski, Avksentiev en anderen in, die duidelijk wijzen op de vijandschap tussen de socialisten-revolutionairen en de bolsjewieken, verschijnt nu een interview dat het tegendeel beweert. Van dit interview geen spoor in *Le Peuple* en *Vooruit*. Laten we eerst dit

interview bekijken voor wat ons onderwerp aangaat. Vooraf enkel dit. Dit artikel is een uitzondering. Indien dit ook in de andere socialistische kranten gestaan had of de inhoud ervan herhaald werd of in dezelfde zin verder geschreven werd, dan zou dat de socialistische kranten in een bijna bolsjewistisch rood daglicht zetten. Inderdaad wat we hier lezen is propaganda en flagrant onjuist.

Op de vraag van 'onze correspondent in Londen' waarom de bolsjewieken de vrijheid ontnomen hebben aan de vertegenwoordigers der andere partijen antwoordt deze Russische arbeider, die onze correspondent van vroeger kent en die hij nu in Londen weer heeft ontmoet:

"Ik ben geen bolsjeviëk, ik ben Socialist Revolutionair. Maar sinds enige maanden is er geen verschil méér tussen Mensjevieken en Bolsjevieken, Sociaal Democraten en Sociaal Revolutionairen. Allen zijn het eens en strijden voor dezelfde zaak. Het is de reactionaire houding van de Bondgenoten die ons, Russen, doen inzien heeft hoe broodnodig het was, alle krachten samen te trekken. Men vertelt dat Kropotkin in het gevang zit. Niet waar. Hij is zo vrij als hij in het vrijste land zijn kan. Maria Spiridonova werkt uit al hare krachten mee aan de regering der Sovjets, om deze tot de zegepraal te leiden. Dat er bladen afgeschaft zijn is waar, maar niet de laatste tijd. Door het tekort aan papier hebben mensjevieken en bolsjevieken hun bladen samengesmolten en schrijven nu in hetzelfde blad. De communisten-anarchisten, een kleine minderheid, hebben hun blad nog. Zij zijn de onverzoenlijken. Voor het kapitalisme is er geen plaats onder de zon, zeggen zij. De andere partijen zijn allen min of meer marxisten, die het communisme voorstaan en die helemaal geen voorstanders zijn van een schrikbewind en niets beter vragen dan zo spoedig mogelijk vrede op aarde te zien heersen..."

Verbijsterend maar helemaal in de lijn van de Volski-verklaring en de besluiten van de mensjewieken die eind februari, begin maart in *Volksgazet*, *Vooruit* en *Le Peuple* te vinden waren. *Vooruit* en *Le Peuple* waren al op hun stappen teruggekomen. Waarom dan deze commentaarloze publicatie?

Manifest onwaar is de hier beschreven houding van Maria Spiridonova, één van de leidende figuren van de linkse socialisten-revolutionairen. Op het moment dat dit artikel verschijnt zat zij waarschijnlijk in de gevangenis. Zij was immers aangehouden op 18 februari. *Volksgazet* heeft zonder het te weten over haar aanhouding geschreven, want zij behoorde tot de groep linkse socialisten-revolutionairen die midden februari werden aangehouden. Zij werd veroordeeld en voor één jaar uit het sociale en politieke leven verbannen en opgesloten in een sanatorium⁽⁸⁴⁾.

Papierschaarste wordt aangegeven als de reden voor het verdwijnen van kranten. Laat dat dan al meegespeeld hebben, ook het westenkende papierschaarste. Maar, eind maart werd, zoals we eerder al schreven, de *Djelo Naroda*, de partijkrant van *Volksgazets* zeggeman, de krant van de socialisten-revolutionairen alweer verboden. Dat slechts een deel van de rechtse socialisten-revolutionairen, de Volski-groep, enigszins samenwerkte met de bolsjewieken, en dan nog vanuit de oppositie, wordt nergens vermeld. Zijn wij naïef als wij veronderstellen dat *Volksgazet* dit artikel publiceerde vanuit een zekere drang naar objectiviteit? Zelf had ze immers ook de tegenstanders Kerenski en Avksentiev aan het woord gelaten? Rekende ze erop dat de lezer zelf zijn conclusies zou trekken? Of hield ze koppig haar wensen voor werkelijkheid? Hoopte ze, tegen beter weten in, toch nog op 'een zekere vorm van samenwerking van alle 'socialisten', op een proletarische solidariteit?

Octobre, 60 ans après...

sous la présidence de Jean BLUME,
Jean TERFVE, Albert DE CONINCK et un représentant du PCUS
en parleront le 21 octobre à 20 heures
à la Maison des 8 heures, place Fontainas à Bruxelles.

ASSISTEZ AUX MEETINGS DU PARTI COMMUNISTE DE BELGIQUE.

Affiche ontworpen door Roger Somville bij de 60e verjaardag van de oktoberrevolutie

Reconstructie van het beeld van, en de houding tegenover de terreur in de socialistische pers

Wij hebben vele fragmenten van het beeld van de terreur de revue laten passeren, het wordt tijd dat wij uit deze fragmenten een totaalbeeld reconstrueren. Af en toe werd doorheen de beschrijvingen de houding van de socialistische auteurs tegenover de terreur duidelijk. Wij trachten deze houding hier te schetsen. Tenslotte willen wij niet eindigen zonder enkele laatste kritische opmerkingen. Ten eerste wat de reconstructie van het beeld van de terreur betreft. De bolsjewieken passen sinds zij aan het bewind zijn een terreur-regime toe. De geschiedenis van het achterlijke en gewelddadige Rusland was vol van het geweld van anarchisten en nihilisten, vandaar dat de reactie bleef heersen. De februarirevolte van 1917 bracht het tsaristische regime ten val. De bolsjewieken hebben in de chaos van de oorlog met geweld de macht gegrepen en hebben tijdens het begin van hun regering, net als onder de tsaren, met terreur hun dictatuur aan de massa opgelegd. Zij hebben met terreur de democratie en de constituante vernietigd. Hun gewelddadige dictatuur is een karikatuur van het socialisme. Toch is het bewind beter dan het tsarisme. Het was onmogelijk dat uit het tsarisme en een dergelijk gewelddadig verleden, in een achterlijk land bovendien, een goed georganiseerde democratie ontstond, maar die zou er komen. In elk geval tonen zij hoe wij het niet moeten doen. De witte terreur is nog veel erger dan de rode. Die vermindert sterk of wordt afgeschaft⁽⁶⁵⁾. De burgerpers overdrijft de rode terreur en onderschat de witte. De witte, racistische terreur organiseert pogroms tegen de joden. Vele duizenden burgers worden door Koltsjaks soldaten gedood, men neemt gevangen rode sol-

daten als gijzelaars en schiet ze dood. Plundering van boerendorpen en verkrachting zijn het lot van de door de witten 'bevrijde' gebieden. Ook de mensjewieken klagen in hun kranten die terreur aan.

De socialisten, socialisten-revolutionairen en mensjewieken werden door de bolsjewieken vervolgd. Nadat de democratie met de constituante werd vermoord, werd ook de oppositie via de sovjets onmogelijk gemaakt. De bolsjewieken manipuleren de verkiezingen in de sovjets. Arbeiders die een onafhankelijke vakbondskoers willen varen en een onafhankelijke nationale vakbondsvergadering willen samenroepen worden gearresteerd en opgesloten.

Volksgazet kondigt vanaf eind februari 1919 de verzoening aan van socialisten-revolutionairen, mensjewieken en bolsjewieken in hun gemeenschappelijke strijd tegen de bourgeoisie en de interventie, terwijl ze verklaren het niet eens te zijn met de bolsjewieken.

Vooruit en *Le Peuple* berichten in dezelfde zin. Maar *Le Peuple* blijft argwanend en ziet de zaak juist. De mensjewieken en socialisten-revolutionairen zijn verdeeld, ook met de tegenstanders van de bolsjewieken werken socialisten samen. *Le Peuple* gaat zelfs een discussie aan met *l'Humanité* over dit onderwerp.

Vooruit en *Le Peuple* publiceren de terechtwijzing van de weduwe Plekhanov: de mensjewieken zetten de strijd tegen de bolsjewieken voort. *Volksgazet* blijft echter hardnekkig in de verzoening geloven. Maar alle socialistische kranten wijzen erop dat het socialisme in Rusland tussen twee vuren zit.

Ten tweede wat de houding van de socialistische pers tegenover de terreur betreft. Deze is ondubbelzinnig. De socialistische kranten, *Volksgazet* op kop, veroordelen scherp de ter-

reus en het ondemocratische karakter van het bewind. Het bolsjewisme is niet wetenschappelijk, niet-socialistisch. De militante houding tegen de interventie is nog duidelijker: geen interventie.

Terwijl de andere kranten minder nuanceren, minder positieve verwachtingen hebben over een directe evolutie in democratische richting en het bewind scherp veroordelen, blijft *Volksgazet* hardnekkig speuren naar verbetering, wat tot een verkeerd en vals beeld leidt. Bij het minste sprankeltje hoop op verzoening juicht *Volksgazet* al. In deze krant is de revolutie niet socialistisch vermits niet-democratisch, wel proletarisch. Omwille van de klas-solidariteit moet zij worden verdedigd tegen de aanvallers, gesteund door de Entente. Dat is ook zowat de houding die hier door berichten uit Rusland het beeld verkleurt, vooral dan bij *Volksgazet*.

Enkele kritische opmerkingen als slot

Het Ruslandbeeld wordt ernstig verstoord door de vele foutieve berichten, de geruchtestroom en het gebrek aan commentaar of duiding bij een groot aantal gepubliceerde berichten, manifesten, interviews en brieven. Veel daarvan werd veroorzaakt door de oorlogsomstandigheden, de vijandige houding tegenover het socialisme van de nieuwsleveranciers. Toch zijn de eigen houding, het restje proletarische solidariteit en waarschijnlijk ook de wil om onpartijdig te berichten, medeoorzaak van de verwarring, de soms tegenstrijdige beelden. Het grote verschil tussen linkse en rechtse socialisten-revolutionairen blijft onbekend, vooral dan in onze Vlaamse kranten. Deze geloven een tijd lang in de verzoening tussen 'de socialisten' en de bolsjewieken. Gebrek aan achtergrondkennis

en informatie én de wil om in Rusland verbeteringen en democratisering te zien vormen de oorzaak.

Er is geen twijfel mogelijk, de rode terreur wordt verworpen en regelmatig onderschat. Verder onderzoek is nodig om na te gaan of dat ook zo blijft. Misschien hangt dat onderschatten wel samen met het idee dat het tsarisme erger was, ook wat bestuur en binnenlandse werkelijkheid betreft. Ook dat vergt meer onderzoek. Ook mogen we niet uit het oog verliezen dat de socialistische beweging de wereldoorlog en het failliet van de Internationale en de revolutie nog moest verwerken. Dat niet iedereen op dezelfde golflengte zat was ook de lezer wel duidelijk.

Volksgazet blijft hardnekkig onjuiste berichten over verzoening publiceren. De propaganda, uitgaande van het volkscommissariaat van buitenlandse zaken, heeft van de oppositiepers - die een zeer korte tijd opnieuw mocht verschijnen - handig misbruik gemaakt.

Lang nadat die oppositiepers weer verdwenen was bleven positieve geluiden uit die pers weerklinken. *Volksgazet* nam haar wensen voor waarheid... en heeft zich vanuit haar internationalisme en door haar progressieve houding laten misleiden. De afkeer voor het dictatoriale bewind van de bolsjewieken en de terreur blijken nochtans duidelijk in *Volksgazet*. Hebben de groeiende negatieve ervaringen met het naoorlogse, binnenlandse reformisme en het uitblijven van veranderingen een eigenaardige solidariteit doen ontstaan? Of deze proletarische solidariteit lang geduurd heeft moet verder onderzoek duidelijk maken.

- (1) Natuurlijk volstaat het beeld van de terreur niet om de houding te bepalen van de Belgische socialisten tegenover dit fenomeen. Bovendien is het beeld van en de houding tegenover de terreur slechts één aspect van het Ruslandbeeld en de houding ten opzichte van het revolutionaire Rusland. Over het Ruslandbeeld en de houding zie :
- J. VAN DOOREN, De receptie van de Russische Revolutie in de Belgische socialistische pers (1917-1919). In : *AMSAB-Tijdingen*, (1995)25, pp. 4-15.
- J. VAN DOOREN, *De Belgische socialisten en het Nieuwe Rusland. 1918-1920*, VUBrussel, licentiaatsverhandeling, 1991.
- (2) Zie o.a. J. BAYNAC, *La terreur sous Lénine (1917-1924)*, Paris : Le Sagittaire, 1975; W.H. CHAMBERLIN, *The Russian Revolution 1917-1921*, Princeton : Princeton University Press, 1987; S.P. MELGOENOV, *De Rode terreur*, Zutphen : W.J. Thieme & Cie, 1928; D. VOLKOGONOV, *Lenin : Life and Legacy*, London : HarperCollins, 1994; G. LEGETT, *Cheka : Lenin's Political Police*. Oxford, 1986; R. PIPES, *The Unknown Lenin. From the Secret Archive*, Yale University Press, 1996.
- (3) *Le Peuple*, 26.11.18.
- (4) Khariton Chavichvilly, Georgisch mensjewiek
- (5) Zeker wat de hier behandelde periode betreft. Later vermindert het aantal berichten over de terreur tegen de democratische socialisten.
- (6) Zie J. VAN DOOREN, *De Belgische socialisten [...]*
- (7) *Volksgazet*, 26.11.1918.
- (8) *Volksgazet*, 29.11.1919.
- (9) *Volksgazet*, 29.11.1919.
- (10) *Volksgazet*, 29.11.1919
- (11) *Volksgazet*, 04-05.12.1918.
- (12) *Volksgazet*, 24-25.12.1918.
- (13) W.H. CHAMBERLIN, *The Russian Revolution 1917-1921. (Volume two)*, Princeton : Princeton University Press, 1987, p. 73.
- (14) *Vooruit*, 17.12.1918; *Le Peuple*, 5.02.1919.
- (15) *Volksgazet*, 14-15.05.1919.
- (16) *Volksgazet*, 17-18.05.1919.
- (17) *Volksgazet*, 04-05.06.1919.
- (18) Koltsjak, Alexander (1874-1920), admiraal van de Zwarte Zeevloot in 1916. Pleegt de in de tekst genoemde staatsgreep in Oefa. Leidt vanuit Omsk in Siberië een regering. Krijgt steun van Frankrijk en Engeland maar verliest de macht in december 1919. Gevangen genomen in Irkoetsk en geëxecuteerd.
- (19) *Volksgazet*, 07-08.06.1919.
- (20) *Volksgazet*, 24-25.06.1919.
- (21) *Volksgazet*, 17-18.06.1919.
- (22) *Volksgazet*, 17-18.06.1919.
- (23) cursivering van *Volksgazet*.
- (24) *Volksgazet*, 17-18.06.1919.
- (25) Plekhanov, Georgi (1856-1918), de vader van het Russisch marxisme. Stichter van de Russische sociaal-democratie. Werkt daarbij samen met Akselrod, Zasoelitsj, Lenin. Kiest de kant van de mensjewieken. Veroordeelde de bolsjewieke revolutie reeds voor ze een feit was.
- (26) Cachin, Marcel, Frans socialistisch voorman. Wordt naar Rusland gestuurd met Frossard om de eventuele toetreding van (de) Franse socialisten tot de IIIe Internationale te onderzoeken. Komt enthousiast terug en wordt één der voornaamste communistische leiders.
- (27) *Le Peuple*, 07.06.1919.
- (28) *Vooruit*, 29.06.1919.
- (29) Dit is een zware beschuldiging. De bende van de Zwarte Honderd was een profascistische organisatie met nationalistische en anti-semitische inslag. In 1905 door Alexander Doebrovin opgericht. Zie J.W. BEZEMER, *Een geschiedenis van Rusland*, Amsterdam : Van Oorschot, 1988, p. 207.
- (30) *Vooruit*, 26.11.1918.
- (31) *Vooruit*, 30.11.1918.
- (32) *Volksgazet*, 30.11 en 01.12.1918.
- (33) *Le Peuple*, 26.11.1918.
- (34) Axelrod, Pavel (1850-1928), met Georgi Plekhanov en Vera Zasoelitsj één der eerste sociaal-democratische leiders, later een mensjewieke leider en lid van het Internationaal Socialistisch Bureau.
- (35) Roesanov en Soukhomolin waren socialisten-revolutionairen.
- (36) *Volksgazet*, 13-14.02.1919.
- (37) *Volksgazet*, 19-20.02.1919.
- (38) *Volksgazet*, 01-02.03.1919.
- (39) *Volksgazet*, 01-02.03.1919.
- (40) In 1917 was de partij van de socialisten-revolutionairen de grootste partij. De partij werd opgericht in 1901. De socialisten-revolutionairen waren de erfgenamen van de 'narodniki' die het volk, dus de boeren centraal stelden. De partij aanvaardde de industrialisatie en werd sterk beïnvloed door het marxisme. Zij richtte zich ook tot de arbeiders en de intelligentsia maar bleef toch de partij van het agrarisch socialisme en het socialistische platteland. Haar geliefkoosde tactiek bleef de terreur. De oktoberrevolutie veroorzaakte een breuk in de partij die, niet zonder kritiek, meegewerkt had met de Voorlopige Regering. De meerderheid van rechtse socialisten-revolutionairen was gekant tegen de bolsjewieken. Linkse socialisten-revolutionairen steunden de bolsjewieken en namen deel aan de regering van volkscommissarissen. Uit protest tegen het verdrag van Brest-Litovsk (3 maart 1918) verlieten zij de regering.
- (41) Deze Tsjechische militie gevormd uit Tsjechische ex-krijgsgevangenen en emigranten vocht aan geallieerde zijde (of de Entente : Rusland, Engeland, Frankrijk en hun bondgenoten) op het Oekraïense front om hun toekomstig vaderland te veroveren op de

- Centralen (Duitsland, Oostenrijk - Hongarije enz...). Na de vrede van Brest-Litovsk (3 maart 1918) wou dit leger zich via de Transsiberische spoorlijn en Vladivostok naar het westelijke front begeven om de oorlog tegen de Centralen voort te zetten. Toen het Rode Leger hen trachtte te ontwapenen bezetten zij de voornaamste steden langs de Transsiberische spoorweg. De in deze regio sterk aanwezige socialisten-revolutionairen steunden de Tsjechen. Mede dankzij de steun van de Tsjechen werden twee regeringen gevormd: één in Samara met overwegend socialisten-revolutionairen en één in Omsk, ook socialistisch maar al vlug vervangen door een regering van meer rechtse signatuur.
- (42) W.H. CHAMBERLIN, *The Russian Revolution* [...], p. 15.
- (43) Volgens Schapiro was de staatsgreep het werk van rechtse officieren die de leiding aan admiraal Koltjsak gaven. Deze was 'toevallig aanwezig' en waarschijnlijk niet op de hoogte van de plannen tot staatsgreep. Zie L. SCHAPIRO, *Les Révolutions russes de 1917. Les origines du communisme moderne*, Paris: Flammarion, 1987, p. 257.
- (44) W.H. CHAMBERLIN, *The Russian Revolution* [...], p. 120 en p. 184.
- (45) Tsjernov, Viktor (1873-1952), socialist-revolutionair, voornaamste leider en theoreticus van die partij. Minister van Landbouw onder Kerenski. Wordt tot voorzitter van de constituante gekozen, verlaat in 1921 Rusland.
- (46) Avksentiev, Dimitri (1878-1943), socialist-revolutionair, filosoof. Na februari 1917 voorzitter van de pan-Russische sovjet van boeren. Minister van Binnenlandse Zaken onder Kerenski. Wordt president van de anti-bolsjewieke regering van Omsk, later van Oefa. Na de coup van Koltjsak uit Siberië verdreven.
- (47) Zenzinov, Vladimir (1880-1953), socialist-revolutionair en één der leidende figuren. Stond bekend als een 'extreem rechts' lid van deze partij.
- (48) L. SCHAPIRO, *The origin of the communist autocracy. Political opposition in the soviet state. First phase 1917-1922*, London: Macmillan, 1977, pp. 160-163.
- (49) Tsjitsjerin, Georgi (1872-1936), ooit in diplomatieke dienst van de tsaar. Sloot aan bij de socialisten-revolutionairen, dan bij de bolsjewieken. Volgde in januari 1918 Trotski op als volkscommissaris voor Buitenlandse Zaken en bleef dat tot 1930.
- (50) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 162.
- (51) *l'Humanité* was tot het Congres van Tours in 1920, het partijblad van de Franse socialisten. Na dit congres werd *l'Humanité* het blad van de communisten.
- (52) Dewinne, August (1861-1935), eerst leraar, later journalist en redacteur bij *Le Peuple*. Op jonge leeftijd reeds socialistisch militant. Medestichter van de Syndikale Kommissie van de BWP en secretaris van de Algemene Raad. Van 1918 tot 1921 directeur van *Le Peuple*. Schrijft in die periode ook redactionele bijdragen o.a. over Rusland.
- (53) *Le Peuple*, 24.02.1919.
- (54) *Le Peuple*, 05.03.1919.
- (55) Savinkov, Boris (1879-1925), ooit militant sociaal-democraat, later militant en lid van de strijdende (terroristen) eenheid van de socialisten-revolutionairen. Organiseert een hele reeks terroristische activiteiten. Onder Kerenski vice-minister van Oorlog. Wordt uit de partij gegooid en gaat zijn eigen weg. Organiseert opstanden tegen de bolsjewieken. Beweegt zich ook in de Europese salons; 'bête noire' van de bolsjewieken. Uiteindelijk door de bolsjewieken in de val gelokt en in verdachte omstandigheden in gevangenschap overleden.
- (56) Brechkovski, Catharina (1844-1934), 'de grootmoeder van de revolutie'. Vooraanstaand lid van de socialisten-revolutionairen. Specialiste in het rekruteren van terroristen, lid van het Centraal Comité, heeft een groot deel van haar leven in clandestiniteit en gevangenschap doorgebracht. Na de val van de tsaar één der leiders van de rechte socialisten-revolutionairen. Krijgt daarna in de partij uitsluitend steun van extreem-rechts maar blijft toch voor velen ook buiten de partij, een idool. Gaat in vrijwillige ballingschap na de oktoberrevolutie.
- (57) *Le Peuple*, 05.03.1919.
- (58) Loenatsjarski, Anatoli (1875-1933), volkscommissaris van onderwijs 1917-1933.
- (59) Kamenev, Leo (pseudoniem van Lev Rozenfeld) (1883-1936), lid van het Politbureau 1919-1926.
- (60) Krestinski, Nikolaj (1883-1938), secretaris van de partij en lid van het Politbureau 1919-1921. Aanhanger van Trotski, in het proces tegen Boecharin ter dood veroordeeld en geëxecuteerd.
- (61) Martov (pseudoniem van Joeli Osipovitsj Tsederbaum). (1873-1923), medestichter en leider van de mensjewieken. Samen met Lenin en Plekhanov oprichter van het blad *Iskra (Vonk)*, dat aan de basis ligt van de oprichting van de sociaal-democratische partij (1898, pas effectief na het Tweede Congres gehouden in Brussel) in 1903. Tussen Martov en Lenin komt het tot hevige strijd binnen de sociaal-democratische partij. Lenin wordt leider van de bolsjewieken, Martov van de mensjewieken. In 1917 officieel leider van de mensjewieken, voorzitter van de constituante. Verlaat Rusland in 1921, sterft in verbanning.
- (62) In september 1915 vergaderden in het Zwitserse Zimmerwald socialistische tegenstanders van de effectieve steun die de meerderheid van de socialisten gaf aan hun verschillende nationale regeringen en de oorlogspanningen. 38 socialistische leiders uit 11 landen waren aanwezig. Onder hen de Russische bolsjewieken en mensjewieken, Duitse leden van de oppositionele minderheid, leden van de Franse minderheid. Alleen de Italiaanse socialisten waren als partij aanwezig; de Zwitserse gastheren steunden materieel maar waren niet officieel als partij aanwezig. De meerderheid van de aanwezige oorlogs-

- tegenstanders pleitte voor het herstel van de vrede door socialistische bemiddeling, de minderheid o.l.v. Lenin voor de revolutie.
- (63) *Le Peuple*, 14.03.1919.
- (64) *Vooruit*, 09.03.1919.
- (65) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 192-196.
- (66) De verklaring voor deze legalisering van de mensjewieken moet gezocht worden in hun zogenaamde 'Oktoberthesissen' opgesteld in oktober 1918. Daarin wijzen de mensjewieken op de historische noodzaak van de oktoberrevolutie, verwerpen elke samenwerking met de anti-democratische klassen, vragen de afschaffing van de terreur en beloven actieve medewerking met het Rode Leger. Zie L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 196-197.
- (67) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 193-200.
- (68) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 199.
- (69) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 197.
- (70) *Volksgazet*, 02-03.05.1919.
- (71) *Volksgazet*, 02-03.05.1919.
- (72) *Volksgazet*, 04-05.03.1919.
- (73) Spiridonova, Maria (1882-1941?), het idool van de linkse socialisten-revolutionairen. Na een aanslag op een generaal brengt ze elf jaar door in gevangenschap. Na haar terugkeer in Petrograd in 1917 wordt ze één der leiders van de linkse socialisten-revolutionairen. Steunt de coalitie met de bolsjewieken. Na het verdrag van Brest-Litovsk en het wegvallen van de steun der boeren, gaat ze in oppositie. In 1919 gearresteerd, begint ze een lijdensweg langs psychiatrische hospitalen, kampen en gevangenissen. Zou in de Goelag omgekomen zijn in 1941.
- (74) "On 18 February 1919, Spiridonova was re-arrested together with a large number of Left Socialist Revolutionaries. The press carried the story of the discovery of a left socialist revolutionary plot". Zie L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 126.
- (75) *Volksgazet*, 08-09.04.1919. Blijkbaar een bericht dat via veel tussenpersonen in *Volksgazet* terecht kwam. Voorlopig kunnen wij nergens bevestiging vinden voor de gegrondheid van dit bericht.
- (76) *Vooruit*, 28-29.04.1919; *Le Peuple*, 10.04.1919.
- (77) *Vooruit*, 11.04.1919; *Le Peuple*, 10.04.1919; *Vooruit*, 28-29.04.1919.
- (78) *Volksgazet*, 13.05.1919.
- (79) Destrée was waarschijnlijk één der meest anti-bolsjewieke socialisten. Over het Ruslandbeeld van Destrée en zijn houding tegenover de terreur, zie J. VAN DOOREN, De receptie van de Russische Revolutie in de Belgische socialistische pers (1917-1919). In : *AMSAB - Tijdingen*, (1995)25, p. 4-15.
- (80) Dr. Gavronsky was socialist-revolutionair en voor deze partij afgevaardigde op de Internationale Socialistische Conferentie van Amsterdam.
- (81) *Volksgazet*, 24-25.05.1919; *Le Peuple*, 23.05.1919.
- (82) *Volksgazet*, 27-28.05.1919.
- (83) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 163.
- (84) L. SCHAPIRO, *The origin* [...], p. 126.
- (85) Omdat vooral *Volksgazet* de slechte gewoonte heeft om achteraf niets terug te nemen of te corrigeren (in de periode van ons onderzoek) drukken wij het zo uit. Ook *Le Peuple* en *Vooruit* hebben het over verminderen of afschaffen.